

Vektory pro klonování genů

*Veronika Bernátová
Lucie Adámková
Michal Belejkaň*

Pojmy

- *klon*
  - soubor identických buněk (organizmů) odvozených ze společného předka mitózou u eukaryot a prostým dělením u prokaryot
- *klonování DNA*
  - namnožení určitého úseku DNA pomocí klonovacího vektoru
- *klon DNA (molekulární klon)*
  - soubor identických molekul, fragmentů nebo úseků DNA

- *klonovací vektor (přenašeč)*
  - molekula DNA, která má schopnost přijmout cizorodou DNA ,spojit se s ní a autonomně se replikovat v hostitelské buňce
- *cizorodá DNA*
  - jakýkoliv úsek DNA vložený do klonovacího vektoru
- *rekombinantní molekula DNA*
  - molekula DNA vytvořená in vitro spojením cizorodé DNA s klonovacím vektorem

Postup klonování

1. Příprava rekombinantní molekuly DNA
2. Vnesení vektoru do hostitelských buněk
3. Selektce klonů obsahujících rekombinantní DNA

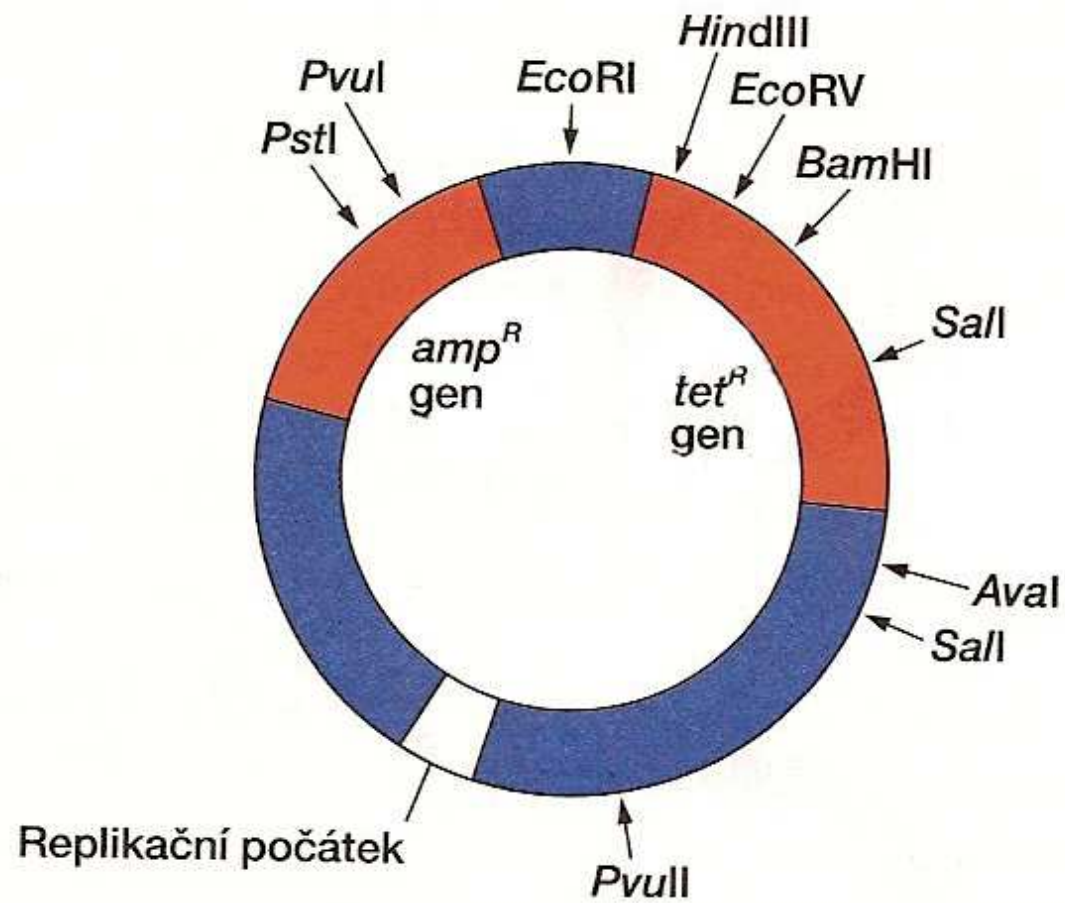
1. Příprava rekombinantních molekul DNA

Cizorodou DNA získáme ke klonování různými způsoby:

- genomovou DNA izolovanou z donorového organismu
štěpení genomové DNA *restrikční endonukleázou* nebo
mechanickým *stříháním* na kratší fragmenty
předpokladem účinného spojení fragmentů s
vektorovou DNA je vzájemná komplementarita jejich
konců
- komplementární DNA (cDNA) připravenou zpětnou
transkripcí z mRNA
- DNA připravenou uměle chemickou syntézou

Příprava vektorové molekuly:

- ke spojení s cizorodou DNA je nutné její štěpení restriční endonukleázou, která vytváří komplementární konce ke koncům cizorodé DNA
- klasický vektor pro klonování je v E.coli plazmid pBR322
  - obsahuje geny pro rezistenci na ampicilin a tetracyklin a rekogniční sekvence pro 10 různých restričních enzymů
  - některá restriční místa leží i uvnitř genu pro rezistenci
    - *je-li integrována cizorodá DNA do tohoto úseku, projeví se to ztrátou rezistence na dané antibiotikum*

Plazmid pBR322

Spojení cizorodé molekuly s vektorem

- po vytvoření směsi takto připravených molekul se jejich konce vzájemně spojí (renaturují) a po přidání *DNA-ligázy* se mezi nimi vytvoří kovalentní vazba
- vzniká tak *kružnicová rekombinantní DNA* ve formě *rekombinantního plazmidu*, který se přenesse do vhodného hostitele

2. Vnesení vektoru do hostitelských buněk

Způsoby vnesení :

- *transformace*

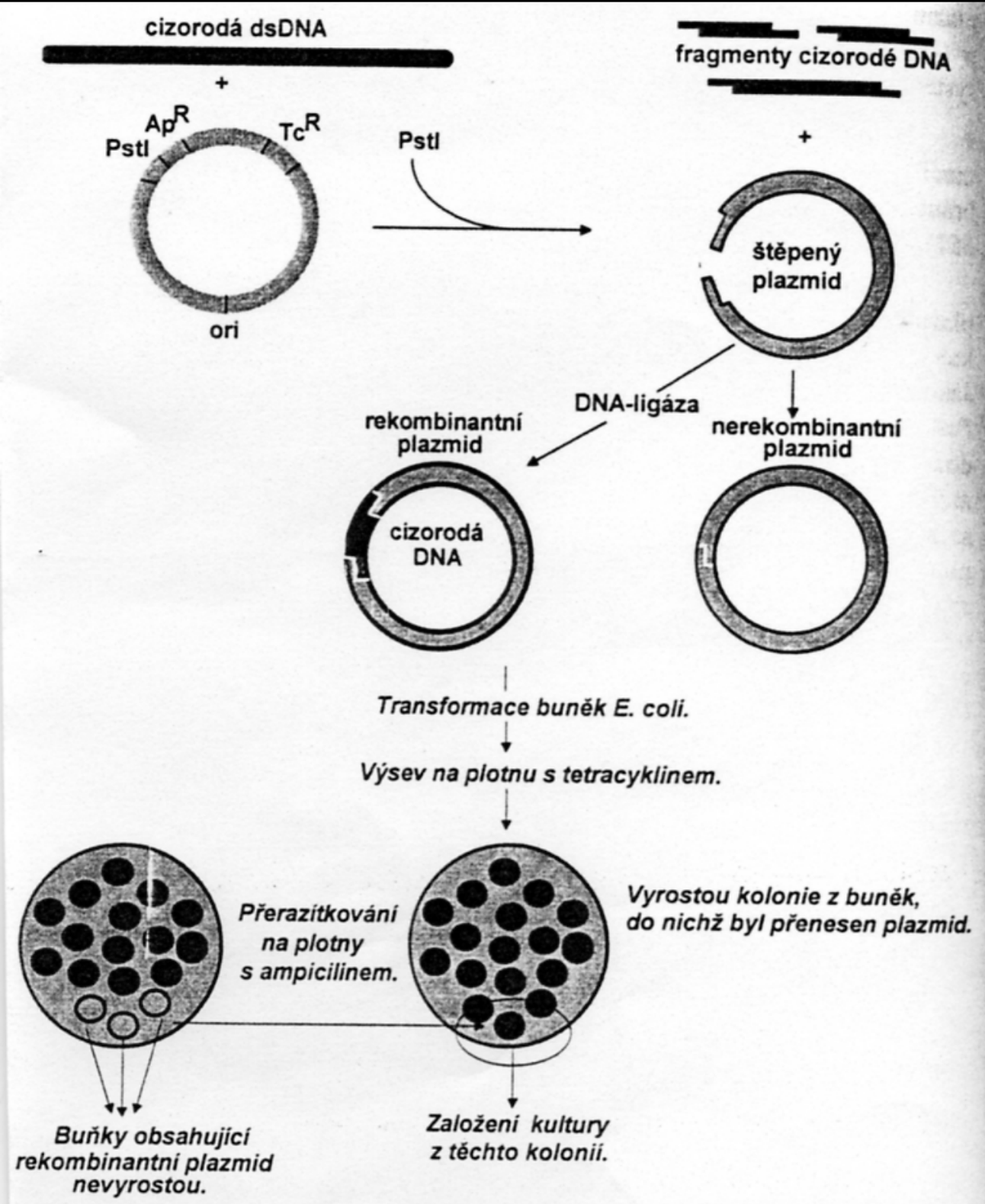
působením chloridu vápenatého a vyhladověním za chladu se buňka uvede do stavu kompetence, ve kterém je schopna přijmout exogenní DNA

- *elektroporace*

buňky se v roztoku s rekombinantní DNA vystaví krátkému elektrickému impulzu o vysokém napětí, čímž se v buněčné stěně vytvoří póry, kterými vstupuje exogenní DNA do buněk

3. Selekcce klonů obsahujících rekombinantní DNA

- po přenosu plazmidových molekul je třeba identifikovat buňky obsahující rekombinantní plazmidy a odlišit je od buněk bez plazmidu a buněk do nichž byl přenesen plazmid bez cizorodé DNA
- restrikční analýza
cizorodou DNA vyštěpenou z rekombinantní DNA pomocí restrikční endonukleázy lze dokázat elektorforézou v gelu
- inzerční inaktivace
pokud je klonovací místo ve vektoru umístěno v genu odpovědném za rezistenci k antibiotiku, inzerce cizorodé DNA vede ke ztrátě funkce
buňky se stanou citlivé k antibiotiku, čímž je lze odlišit od buněk obsahujících vektor bez cizorodé DNA
- hybridizace
buňky s rekombinantním plazmidem jsou vyhledávány pomocí sondy specifické pro sekvenci inzertu

Vektory

- Jako klonovací vektory se nejčastěji používají kružnicové molekuly DNA schopné autonomní replikace, odvozené zejména z *plazmidů* nebo *virů*.
- *klonovací kapacita vektoru*
maximální délka fragmentu DNA, který může být do vektoru začleněn a stabilně udržován
dosahuje až 16 kb

Ideální klonovací vektor odvozený od plazmidu by měl mít tyto vlastnosti:

- malou velikost
  - čím menší je plazmidová DNA, tím je její přenos do buněk účinnější (snadno izolují a v buňkách dosahují vysokého počtu kopií)
- schopnost stabilního udržení cizorodé DNA při replikaci a uchovávání klonů
- schopnost snadného a účinného přenosu do hostitelských buněk
- musí obsahovat geny, na základě jejichž fenotypového projevu lze buňky nesoucí plazmid snadno selektovat
  - označují se *selekční markery* (nejčastěji jsou to geny, které propůjčují buňkám rezistenci k antibiotikům, např. k ampicilinu, tetracyklinu nebo neomycinu)
- musí nést vhodná klonovací místa
  - tj. jedinečná restriční místa pro restriční endonukleázy, do nichž se začleňuje cizorodá DNA

Kosmidy

- jsou to vektory odvozené od plazmidů, do nichž byla naklonovaná místa *cos* z bakteriofága lambda
- lze tak spojit výhody klonování do plazmidových a fágových vektorů rekombinantní DNA lze zavést do hostitelských buněk procesem normální fágové infekce (účinnost je o několik řádů vyšší)
oproti plazmidovým vektorům má až 2x vyšší klonovací kapacitu
- přítomnost místa *cos* na plazmidu umožňuje, aby rekombinantní DNA byla sbalena do fágových kapsidů *sbalovacím extraktem* fága lambda a přenesena do hostitelských buněk fágovou infekcí
- v buňkách nabývá kružnicové formy a replikuje se jako plazmid
- do fágových hlav může být sbalena DNA o délce 37-52 kb a velikost kosmidů je zhruba 5kb, lze tedy pomocí nich klonovat DNA o velikosti 32-47 kb

Vektory pro speciální účely

- *expresní vektory*

obsahují silný promotor umístěny proti směru transkripce od klonovacího místa

po naklonování cizorodého genu může dojít k jeho expresi a tvorbě příslušného produktu, který může vést ke smrti hostitelských buněk

Význam

- Hlavní přínos klonování DNA tkví v možnosti izolovat z genomu dílčí úseky, ty ve formě rekombinantních molekul mnohonásobně množit a zpřístupnit je tak ke studiu.

Konkrétní využití

- izolace genů a studium jejich struktury a funkce
- studium regulačních oblastí, které řídí expresi genů
- fyzikální a genetická analýza genomů
- exprese cizích genů a nepříbuzných hostitelích (*heterologní exprese*)
  - příprava látek využitelných v průmyslu, zdravotnictví a farmacii (hormony, krevní faktory, vakcíny, enzymy atd.)